

Hoofdstuk 1

Het lijkt wel een gevangenis!

11 oktober 1935

Daar staat hij, samen met zijn moeder en Joop, tussen het prikkeldraad van de manshoge hekken voor het enorme gele gebouw. Als een burcht staat het daar, met twee hoekige wachttorens aan weerszijden van de poort. In de deur zit een reusachtig getralied raam in de vorm van een davidsster.

Moet dit echt? Het lijkt wel een gevangenis! Wat als ze nu gewoon teruggaan? Ze kunnen het toch best nog een keer proberen. De ene dag gaat het beter dan de andere.

Piet pakt zijn broertje Joop bij de schouder en houdt hem tegen. Joop kijkt naar hem op, maar kan zijn pas niet inhouden omdat moeder hem meetrekt. Ze lijkt niet onder de indruk van het gebouw. Logisch, denkt Piet, ze kijkt alleen maar naar de grond.

‘Mam, wat staat daar boven de deur?’ vraagt Joop. Nu kijkt ze op, verbaasd. Alsof ze niet had verwacht dat ze er al zouden zijn.

‘Mach-seh La-je-sou-mim’, leest Joop langzaam voor. ‘Wat is dát nou weer?’

‘Zal wel Hebreuws zijn’, zegt Piet met een geleerd gezicht. ‘Dat leer je later pas.’

‘Ooh, jij snapt het natuurlijk wél, professor. Wat betekent het dan, hè?’

‘Laten we maar naar binnen gaan’, zegt Piet. Het moet toch een keer gebeuren. Hij zucht en kijkt nog even opzij naar moeder. Alsof

hij hoopt dat ze zal zeggen: 'Kom op, jongens, we gaan terug naar Amsterdam. Ik laat jullie hier niet alleen achter.' Maar ze ziet er nog net zo verward uit als de afgelopen weken.

Hij stapt op de voordeur af.

'Nou heb ik nog geen antwoord', mompelt Joop achter hem, maar hij dringt niet meer aan.

De deur blijkt dicht. Ze moeten omlopen naar de achteringang.

'Lekker gastvrij', zegt Joop chagrijnig. Piet kijkt hem nijdig aan, maar zegt niets.

Als ze de hal instappen, komt er een vrouw op hen af.

'Goedendag, ik ben juffrouw De Leeuw, onderdirectrice. Zijn jullie de familie De Vries?'

Moeder knikt zenuwachtig, geeft juffrouw De Leeuw een hand en duwt dan Joop naar voren om hetzelfde te doen.

Juffrouw De Leeuw buigt lichtjes voorover als ze Joops hand pakt.

'Jozef', maakt ze Joops naam wat langer. Dan wendt ze zich tot Piet:

'En jij bent?'

'Piet de Vries, juffrouw', zegt hij terwijl hij haar hand schudt. Hij ziet haar fronsen. Houdt ze meer van lange namen of zo?

'Pieter mag ook', zegt hij vlug. Maar ze gaat er niet blijer van kijken.

'Hoe heet je grootvader?'

'Pieter de Vries.'

'En de andere?'

'Daniël Franschman.'

Haar gezicht klaart op. 'Ah, dan zullen we je maar Daniël noemen.'

Nu is het Piets beurt om te fronsen. Krijgt hij nu zomaar een nieuwe naam?

De vrouw ziet het en zegt: 'In dit huis houden we de Joodse tradities graag in ere, jongeman. Daar horen ook Joodse namen bij.'

Nu zal het vast gebeuren: moeder is er ook klaar mee. Hij hoort het haar al zeggen: Ik was al nooit zo van al die Joodse poespas en je vader al helemaal niet. Als ze ook zomaar even je naam veranderen, dan is dit geen plek om jullie achter te laten. Ik voel me trouwens toch beter vandaag, dus ... Goedendag mevrouw, excuses voor de verwarring. Houdt u de Joodse tradities hier maar lekker in ere. Wij doen daar niet aan mee.

'Ja, natuurlijk', zegt moeder snel.

Piet kijkt haar fronsend aan, maar zegt niets. Ze is zo overdreven gewillig. Alsof ze thuis al jaren alle mogelijke Joodse tradities houden, denkt Piet schamper. Ze waren thuis helemaal niet zo Joods. Dat vader niet Joods was, liet toch ook zien dat het voor moeder niet zo belangrijk was?

'Ja, is goed', zegt Piet afwezig tegen zijn moeder als ze zegt dat ze even de papieren met juffrouw De Leeuw moet regelen.

'Moeten we hier lang blijven?' vraagt Joop.

'Weet ik veel', zegt Piet ruw. Anderhalf jaar geleden was het ook misgegaan. Toen moest moeder opgenomen worden in het Apeldoornsche Bosch, terwijl zijn vader ook al was opgenomen in het ziekenhuis. Het Apeldoornsche Bosch, da's voor zenuwzieken, zei de buurvrouw. Hij vond het een lelijk woord: zenuwzieken, maar snapte het wel. Ze hadden het met z'n vieren lang geprobeerd vol te houden. Marie, zijn oudere zus, deed eigenlijk het hele huishouden. Hij deed de boodschappen, als er tenminste geld was om iets te kopen. Er waren dagen dat ze moesten kiezen: of ontbijten, of middageten.

Op het laatst was moeder niet meer uit bed te krijgen. Ze at ook bij-

na niet meer. Joop keek het eten bijna van haar bord. Als Joop en hij het dan eindelijk mochten opeten van Marie, smaakte het altijd een beetje naar schuldgevoel.

De buurvrouw had ervoor gezorgd dat moeder werd opgenomen. Marie had gezegd dat zij met z'n drieën het wel zouden redden. Maar het mocht niet. Zonder vader en moeder zouden ze voor galg en rad opgroeien, had de ambtenaar gezegd. Toen kwamen ze in de Inrichting voor stadsbedelingen terecht. Ook zo'n groot gebouw met grote slaapzalen en veel kinderen van arme ouders. Ze hadden er in ieder geval elke dag drie maaltijden gehad.

'Moet ik jou nou Daniël noemen?' vraagt Joop.

'Ja, ik denk het. En jij bent Jozef. Nou, misschien word je nog eens onderkoning van Egypte.'

'En dan kom jij eten bij mij halen. Dan doe ik net of ik je niet ken.'

Joop steekt zijn neus in de lucht en kijkt arrogant naar Piet.

Piet geeft hem een pets tegen zijn achterhoofd. 'Hou eens op met die stoere praat, zeg', lacht hij.

'Waarom was er hier nou geen plek voor Marie?' vraagt Joop. 'Het is hier toch groot genoeg?'

'Het was andersom, volgens mij. In het Amsterdams Joods weeshuis hadden ze alleen nog een plek voor Marie. Daarom moesten wij naar Leiden.'

'Ik vind het nog steeds stom', besluit Joop koppig.

'Zo jongens, zeg je moeder maar gedag. Dan zal ik jullie daarna even rondleiden', zegt juffrouw De Leeuw, die met moeder is teruggekomen.

Joop vliegt moeder om de hals. 'Komt u ons gauw opzoeken?' vraagt hij. Zijn stem klinkt huilerig.

'Jazeker, jongen. Dat zal ik snel doen', zegt moeder gesmoord. Piet

weet niet wat hij moet denken. Ze klinkt zo afwezig, alsof alleen haar lijf hier is. Hij stapt op haar af, omhelst haar. 'Sterkte met papa en ... alles', zegt hij en laat haar snel los. Hij moet niet gaan huilen; hij is nu de oudste.

'Dag jongens, goed luisteren, hè?' zegt moeder. Ze zwaait nog even en stapt naar buiten.

Joop en Piet kijken haar na tot ze niet meer te zien is.

'Kom, neem jullie tas maar mee', zegt juffrouw De Leeuw zacht. 'We gaan naar boven. Naar de jongensslaapzaal.'

Terwijl ze de trap op lopen, aait ze Joop even door zijn haar. 'Jullie zullen je hier vast snel thuis voelen. Hopelijk knapt jullie moeder gauw weer op.'

De vorige keer had het een halfjaar geduurd voor ze weer naar huis mochten. Thuis was alles weer van voren af aan begonnen. Moeder werd steeds somberder, zeker nu vader nog steeds in het ziekenhuis lag. Als hij er was geweest, had hij vast de ramen opengezet en alle lusteloosheid laten wegwaaien. Nu zat moeder na schooltijd altijd maar stil voor zich uit te staren aan de keukentafel. Gelukkig kookte Marie, anders hadden ze helemaal geen warm eten meer gehad.

Piet had het al aan zien komen, lang voordat Joop het doorhad. Die kroop bij moeder op schoot en zei dan met zijn liefste gezichtje: 'Het gaat gelukkig weer goed, hè mam?' Een paar maanden later had moeder zelf aangegeven dat het niet meer ging. Ze wilde terug naar het Apeldoornsche Bosch. En zo waren ze hier terechtgekomen.

'Hier slaap jij, Daniël.'

Het duurt even voordat Piet doorheeft dat ze het tegen hem heeft. O ja, Daniël. Niet vergeten! Straks staan ze daar morgenochtend allemaal te roepen: Daniël, Daniël! Zo'n beetje als koning Darius bij de

leeuwenkuil. En hij maar niet luisteren, omdat hij nog steeds dacht dat hij Piet heette. Hadden z'n vader en moeder dat nou niet anders kunnen doen? Hij was toch ook naar een Joodse school geweest? Nou, dan kon die Joodse naam er ook wel bij, toch?

Hij laat zijn tas op het bed ploffen.

'Jouw bed is in de zaal hiernaast, Jozef.' Joop kijkt benauwd; hij was liever bij hem gebleven, ziet Piet. 'Dat is de slaapzaal voor de jongere jongens. Jullie mogen je kleren straks opbergen in de kast naast je bed. Netjes wegleggen, hè!'

'En dan zijn hier de keukens.'

'Keukens? Zijn er meer dan?' vraagt Joop verbaasd.

'Ja, dat is vanwege dat koosjere eten, toch?' zegt Piet snel.

Juffrouw De Leeuw kijkt hem goedkeurend aan. 'We hebben een zuivelkeuken, een broodkeuken en een vleeskeuken, om volgens de Joodse spijswetten te kunnen eten.'

'Zo hé, drie keukens!' mompelt Joop.

'En hier is de huiskamer', wijst juffrouw De Leeuw als ze verder zijn gelopen. 'Hiernaast is de eetzaal en hier tegenover ...' Ze duwt Joop in de goede richting. '... is de speelzaal.'

'O, wat een mooie olifant.' Joop loopt snel naar de grote pluchen olifant die in een hoek van de zaal staat.

Juffrouw De Leeuw kijkt het glimlachend aan. 'Ik zal zo wat drinken voor jullie pakken. Wachten jullie maar even in de huiskamer tot de kinderen uit school komen. Dan kunnen jullie kennismaken.'

Met een glas drinken in zijn hand neemt Piet de huiskamer in zich op. Langs de ene wand een hele rij boekenkasten, een piano tegen de andere wand en een radio op een klein tafeltje.